

A megnyílt elzárja roppant távolság...

-a „téboly”, és a szöveg-deviancia néhány aspektusa Hajnóczy prózájában-

Előadásomban néhány izgalmas, egymástól elkülönöző, de Hajnóczy szövegépítkező magatartását és szokásait illetően rokon példát szeretnék felhozni arra, amely vonás is, bár mindig tetten érhető számomra, de mind-mostanig nyitott: azonosítható, de magyarázhatatlan (a saját álláspont megtalálására ösztönző). Makacsul a maguk útját járó, kiszámíthatatlan, ha tetszik, *tébolyult* szöveghelyek sorára, textus-építő módozatok látszólagos hányavetiségére, kihagyásos szerkezetére, logikai ugrásokra és hiátusokra gondolok. Melyek azonban: *nem* hibák. Meggyőződésem, hogy szerzői intencióból, illetve egy sajátosan működő gondolkodásmódból fakadnak, s teszik utolérhetetlenül egyedivé a Hajnóczy-próza oly sok helyét.

Megvizsgálom pl. a Kipling-versszak fordítását és az elszánt igyekezetet a betétsor elhelyezésére; a *Jelentés* zaklatott szöveg-vágtáját; a *Pókfónál* epizódjainak kibékíthetetlen másmondásait; a *Ló a keramiton* című forgatókönyv *A pohár* alcímet viselő 4. képének tükör-világát; az *M-ék 17 éves lánya...* cím-jegyzékű töredék látszólagos megfeneklését; az *M* első oldalának 14 soros mondatát – amennyire itt és most sor kerülhet. A többi ígéret marad egy következő tanulmányra nézve.

Ahogy a szerző nem egyszer egy logikán túli logikát követve építi mondatait, szövegstruktúráit – kérlelhetetlen makacssággal kísérletezve.

Mi által aztán *meghallhatjuk a szöveg másodlagos, titkos morajlását.*

Fontosnak tartom, hogy előadásom bevezetőjeként ne csak saját absztraktomra utaljak vissza, hanem mellé állítsam Mekis D. János előzetesét is, melyet elolvasása pillanatától a magam mondandójával sajátos rokonságban állónak érzek. (Erről Jánost rögtön értesítettem is; döntse el kedves online közönségünk, hogy érezhető-e ez a rokonság mondandóink meghallgatása után!) *A sebként szétnyíló én*¹ (Hekerle László) Hajnóczynál egészen sajátos, kiszámíthatatlan szövegvonásokat: szerkezeteket, hiátusokat, logikai áthágásokat, szint-eltolást, értelmet és érzékeket megzavaró metalepsziseket hoz létre, csaknem bárhol üssük is fel a már kanonizált- vagy a még hagyatékból rejtőző szövegeket. Kíváncsian várom János előadását, hogy a “betegség nyelve” mint “különleges poétikai esemény” valami hasonlót fed-e, rokon vonásokat érint-e, mint amelyekre én gondolok...²

¹ *A sebként szétnyíló én önmagát saját pusztuló állapotából értelmezi: ebben a rendszerben minden az irracionalitásba fut (...) nincsen, megszűnt a műben a külső, bár az átdereglyő epikus mozzanatok szűkítik a parttalanságot.* In: Hekerle László: *Átokföld.* In uő: *A nincstelenség előtt,* 112-116.

² Időközben Darvasi tanulmányokat végeztem, olvastam Tar Sándort, Dragománt, Bartis Attilát, Barnás Ferencet, Bodor Ádámot, Mészölyt, Váradi B. Lászlót, igyekezve minél pontosabban elkülöníteni a magam számára narratív nyelvük sajátosságait. Szövegvizsgáló kísérleteim konklúziója pedig legyen röviden e megjegyzés: a *könnyűkezéség!* Az igazi jó irodalm „könnyűkező”! Magától értetődő, megkérdőjelezhetetlen, öntörvényű módon állnak elő benne a

Hivatkozni szeretnék azonban bevezetőmben egy másik, korábbi előadónkra is. Faragó Kornélia egyik régebbi, szegedi konferenciánkra írott tanulmányára³ gondolok: a Szerző ott az *olvasó radikális kívülállónak tételéről* értekezik⁴, illetve olyan *felkészületlen kérdezővé* válásáról a Hajnóczy-próza világában, aki ilyenformán nem nyerhet (teljes) bebocsáttatást a szöveg világába.

Tudom. De tudom-e? Hajnóczy hőseinek visszatérő dilemmáját többször is felhasználtam már gondolatmeneteim támogatására, egy ízben tanulmánykötetünk címéül is választottam e kérdést⁵, mely, miközben feledhetetlenül kötődik Hajnóczyhoz, akár a fasírt-sötét, a vese-szörp és Embólia-kisasszony – valamennyiünk kínzó töprengéseinek is arcot ad.

A biztos pontok hiánya.

A kikezddhetetlen igazságok utáni sóvárgás.

A meggyőző, véglegesíthető állítások vágya és lehetetlensége.

A lélek bizonytalan, kishitű, örökké kétkedő állapota, mely súlyos életcsapások folytán, önpusztító cselekedetek és szokások rabjaként teljes önbizalomhiányt, elveszettségérzést eredményez,

miközben a kiválasztottság, a *sors által kiszemeltség*⁶ érzete és erős tudata is jelen van; egyfajta *másmilyenség*, kivételezettség gögös érzete, belátása, vállalása. Ördögi libikóka, mely meg kell hogy szülje a maga speciális szövegépítő formáit e szándéka, belső parancsa szerint is már eleve kísérletező prózában. Egy “deviáns”, “tébolyult” próza? Ennek lenyomatait igyekszem tetten érni, miközben szerzőnket kérlelhetetlen éleslátással, figyelmi készségekkel bíró tiszta elmének is tartom⁷.

dolgok. Nincsen erőlködés, hamis igyekezet, erőltetett kutatás az extrém után; mely szövegvonásokból végül sztereotípiá lesz: „trend” – a megkérdőjelezhetetlen eredetiség helyett. Nem lehet „csinálni”; csak ha „fakad belülről”.

³ Faragó Kornélia: *Dialogikus várakozások. A kérdésprobléma Hajnóczy Péter prózájában*. In: *TUDOM. DE TUDOM-E? A párbeszéd kiterjesztése – az újraolvasás lehetőségei*. Országos Hajnóczy-konferencia, Szeged, Grand Café, 2008. November 20-21. Hajnóczy-tanulmányok III. Szerk. Cserjés Katalin. Társszerk. Urbanik T., Turi T., Kovács K. Lectum Kiadó, Szeged, 2009, 11-19.

⁴ Létezik-e olyan kortárs szöveg, a legjavából, amely bevon, behív, befogad szövegvilágába? Igen; Genji herceg unokája például, varázskert-keresése közben ilyen világot teremt maga körül -- s számunkra is az *Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó* regényében, Magvető, Bp. 2003.

⁵ Az idézet A *parancsból* való (O, 278). Az idézetek a továbbiakban is ugyaninnen származnak: *Hajnóczy Péter összegyűjtött írásai*. Osiris Kiadó, Bp. 2007. Összeáll. és jegyz. †Mátis Livia és Reményi József Tamás

⁶ „Titkon úgy remélte, ő nem hal meg alkoholmérgezésben, nem örül meg, és nem lesz öngyilkos, talán ő lesz az, aki a sors által kiszemeltetett, akinek az a küldetése, hogy éljen és írjon, és kizárólagos tulajdona: rémképei, látomásai előtt tanú legyen, hogy hűvös, kissé kopár, száraz hangon – megtartva tárgyától a három lépés távolságot – elbeszélje, leírja őket munkáiban.” (A halál kilovagolt Perzsiából, O, 227)

⁷ Lásd itt részletesebben 1. Mátis Livia visszaemlékezését az önkéntes kérdezőre, interjúvolóra, mely szerepet a rendezőnő mellett Hajnóczy vállal, az „utca embereit” kérdezgetve. 2. Ugyanerről a kérlelhetetlen, rezzenéstelen figyelmű tekintetről beszélt visszaemlékezéseiben Dobai Péter is (költőként, még a szemszín-elváltozásról is részletesen tudósít); de 3. Nádas Péter Szerdahelyi Zoltánnak tett interjújából is idézek ide vágó részletet. (Nádas /és Petri György/ még alkoholistának sem tartották írónkat!) *Egyszerűen nem lehetett nem észrevenni a szándékosan homályos tartalmú monológok és a józan, gyönyörű tekintete közötti diszkrpanciát. (...) A megkettőzött figyelemtől hihetetlenül átható volt a pillantása*. Feljebb: ...mert félt és szorongott és szenvedett, és tényleg nem akart senkivel a párbeszéd helyzetébe belekerülni. In. Szerdahelyi Zoltán: *Beszélgetések Hajnóczy Péterről*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1995, 115.

A Hajnóczy-próza hőseinek világából *hiányoznak a tisztán kivehető viszonyok és viszonylatok. Bizalomra nem méltatható helyzetek* torlódnak fel benne. A kétséget implikáló helyzetek válaszhányba fulladnak, és feloldhatatlan kívülállást eredményeznek, melyet – e deviáns, beteg helyzetet – nem képes a hős feloldani, a szöveg pedig különös, kaotikus, sokféleképpen sérült, szaggatott, tördelt mondat-csoportokkal reagál rá. E pontokon az olvasó egy idő után vagy letszi a könyvet, bosszankodva a szerző (félreértett) kapkodása, “slendriánsága”, nagyvonalúsága (vagy épp vélt dilettantizmusa) felett; ám ha bizalmat szavaz az írónak, és figyelmes türelemmel betúzi e változatos szöveg-kitüremkedéseket, érdekes prózapoétikai megoldásokra lel. És korántsem egy fajtából valókra! Mely szöveghelyeknél ugyanakkor hiába remél segítséget a szerzőtől, aki belső, megválaszolatlan kérdései végére alig néhányszor tesz kérdőjelet. Ez az írásjel sehol sem válik szövegszervező elemmé, holott a kérdezés-struktúrák meghatározók a Hajnóczy-prózában. A várakozás létállapottá válik: *A fűtő* című kötet első novellájában, *Az alkoholista*ban már jelen van: az “*Itt várjon!*” felszólítása az ápoló részéről az elvonókúrára önként jelentkezett főhőshöz.

De hol vagyok én? – kérdezi másfelől, az írásjelet is kiteve a szerző a *Jézus menyasszonya* lapjain (O, 327). A “*Nem volt valószínű, de nem is volt lehetetlen*” (pl. *Az alkoholista*, O, 11) dilemmája pedig több írásból köszönt rá az olvasóra.

De hogyan lehet rákérdezni arra, amit nem tudsz; amit nem értesz? Igen gyakori a Hajnóczy-szövegekben az a létszituáció, melyben a szereplő értelmezni igyekszik helyzetét, és kínosan pontos, hosszú, nyakatekert, de míves nyelven fogalmazott gondolatmenetekbe bocsátkozik, már-már mániákusan (és eredménytelenül): a szöveg virágzó intellektussal épül ki – és zárul megoldatlanul magára. Bizonyos szövegrészek, mint önmaga farkában harapó kígyók – megpróbálják az olvasó türelmét, olykor ingerültséget is képesek kelteni indázó, bogokba sűrűsödő érvelésükkel.

Hallgassunk bele az egyik rég kanonizált, ismert, és igen nehéznek megismert szövegbe, az *M* címet viselőbe! Göncz Árpád és Ottlik Géza – egy-egy hagyatéki levél tanúsága szerint – e prózát ítélték az addig megjelent munkák közül legkitűnőbbnek. Ugyanakkor az *M* megértése a Lowry-regény⁸ nélkül lehetetlen, vágásai, ugrásai, váltói, “*figura serpentinatai*” pedig próbára teszik az olvasó elméjét –, bár egészen másként, mint *A parancs* montázsai (és *enigmái*), barkács-technikával készült részletei vagy a repetitív szöveg-kísérletek őrlő monotóniája. Hajnóczy nem sokat törődik olvasójával; nem kedvez neki. Mániákus, makacs *kísérleteinek* (amikor pl. láthatóan a leírás nehézségeivel küzd) *kísérője* és nyomfejtője lehet csak olvasója.

Lássunk egy példát a fent aposztrofált *gyilkos* (vagy *tébolyult?*) szövegből! Majd következzen néhány esettanulmány, felvetés a már ismert életmű további, kisebb darabjaiból; hogy végül a hagyatéki prózái se maradjanak számon kívül:

Az applikáltsághoz, a szöveg-arabeszkhez, össze-szövöttséghez idézem (szövegvonás mely Hajnóczy-dolgozataim egyik elsődleges tárgya, egy keresett tárgy /célzottnan választott/, bár a kötetet bárhol felütve, „talált” is lehetne), az egyik legnehezebben befogható Hajnóczy-szövegből:

⁸ Malcolm Lowry: *Vulkán alatt*. Ford. Göncz Árpád. Európa Könyvkiadó, Bp. 1973

„ (...) *A szavak! Mexikó. Cuernacava (indián nevén Quauhnhuac) és Yvonne, aki talán fejteni való borsóért áll sort a piacon: Margerie. Mindenesetre: Ágnes ellökte a kezét, amikor megsimogatta az éjjel a vállát. A részvét hideg vágyát érezte volna meg, azt, hogy mentegetőzik a keze? – A söröskorsóra nézett: a vörösarany gyűrű ott remegett az alján. Lassan felemelte a fejét, és kinézett az ablakon mintegy a számlappal megfordított óra válla fölött a szemközi ablakokra, de nem látott lángokat, nem látott semmit. Csakugyan égett a ház? Csönd lett hirtelen; nem hallotta az óraketyegést.*

„Megállt volna az órám?”

Számlappal maga felé fordította az órát: egy percet mutatott hét előtt. (O, 164-165)

Jól látszanak a mintázatok az első, egyelőre lineáris olvasásra is; mely sürgetően követeli az újraolvasást, a pontszerű, „nyomjelről nyomjelre haladó” birtokba vételt: még nem látom át, de érzékelem a rétegeket és réseket, az idegen testeket és ácskapcsokat a szövegben.

A textus *enigmaként* néz vissza olvasójára.

De idézhettem volna az óriásmondatot is, mindjárt a novella 1-2. lapjáról (O, 152-153). Itt más okozza a főfájást: a sokszorosán összetett óriáskígyó-mondat (megterhelve a *Vulkán* indián helyneveivel) szerkezete mindazonáltal tökéletes. Ingyenc mondatelemzőknek igazi bajvívás!

Arrébb tette a jobb könyökénél heverő vaskos könyvet, amelyet a mexikói Cuernacava (indián nevén: Quauhnhuac) két tűzhányója alatt – akkor mindenesetre nem volt több a környéken, mint ez a kettő – tapasztaltokról írt, ha valamiképp körülményesen és a teljesítmény gyönyörében tetszelegve is, de aztán csöndes és fanyar szomorúsággal, amely csakugyan végleges érvényűnek látszó önimádatát legyőzni látszott a tökély iránti törekvésében, a kétségbeesés végsőig fokozott gyötrelmében, amely túl a kopár és puszta megismerésen és megértésen végül is a szeretet utáni cirkalmatlan, irgalom nélküli vágyához vezette el, valamint azt a folyóiratot, amely nem 1957-ben június 26-án, hanem 27-én hajnalban – úgy három körül – „tragikus körülmények között bekövetkezett haláláról” tudósított egy némiképp a dolgozat tárgyából, valamint a szerző józan, bár kétségkívül tényyszerűsége törekvő kívülállásából természetesen következő óvatos-tetszelgőn latolgató és hatásvadászó „visszaemlékező” cikkben.

Érdemes megszámlálni, hány jelentésrétegét tárja fel e mondat az *M* rákövetkező szövegének! Mondjuk, 7 réteget, értelem-szálat tudnék elkülöníteni, köztük egy lelki kondíciórész összehasonlíthatatlan méretű kitüremkedésével. Külön szintaxisa van minden Hajnóczy-szövegnek e radikálisan kísérleti prózában. A viszony észrevétlenül halad a szenttelentől a szenvedélyes felé, s vissza; az analitikus-redukcionista listától a burjánzóig. És vissza, gyakorta egy szövegrészen belől. Nosztalgia nincs, melancholia nincs, könnyedség és kedvesség sem; megbújik s elő-előtör viszont a szenvedély, olykor a romantika, s akár a pátosz is az irónia és abszurd jelenlétei mellől.

Ez ösztönöz; ezért olvasom; ezért igyekszem lassú olvasással birtokba venni, újraolvasni Hajnóczy szövegeit.

Egy jóval rövidebb, és radikálisan más szerkezetű, szövegvilágú novellából igyekszem most egy másfajta, értelmet és érzéseket megzavaró váratlanságot ide citálni. *Az unokaöcs* című rövidprózára gondolok, még a legelső kötetből... *In medias res* utalok mondandómra: egy más-módon tébolyult (vagy tébolyító) szövegrészre:

...Aztán legközelebb a géppisztolyról jut az unokaöcs eszébe Guevara.

Legszívesebben egy töltött géppisztollyal menne vissza hajdani kedveséhez. Eljátszik a gondolattal, hogy fegyvert foghat a kezébe. Még a düh aktuális okától is eltávolodik: a terror önmagában ragadja meg. Géppisztollyal a kézben, szétterpesztett lábbal a világ ura lehet. Nem az a kis senki többé, akinek – ahogy pantomimjében maga is eljátszotta – tudnia kell magát. Ettől kezdve nem Guevarával, hanem gyilkosával kíván azonosulni. Egy ötlettől megérintve átáll a másik oldalra: az áldozat-szerep helyett a gyilkosét vállalja. Szabadsághősből parancsteljesítő automata, leitatott gyilkos lesz. Védtelen, sebesült foglyot parancsra leülő hóhér. Korábban Guevara kezében is géppisztoly volt, s ő is elindult már a terrorizmus útján (Anderle Ádám könyve nyomán). Melyik szerep, melyik alakmás a hiteles az unokaöcs részéről? Hogyan oszcillálhat valakiben e két pólus közül *egyszerre* mindkettő? A szöveg, s benne az eladdig hitt, megérteni vélt világ tébolyult fordulatot látszik tenni...

Másfél oldal van hátra a novella szövegéből, s olvasói várakozásunk sokszorosán megcáfolódik. Hittük, hogy ez a nyomorult, jellemtelen kis senki beleszeretett Guevarába. Ifjúságát, régi emlékeit, vágyait támasztotta fel a könyv, melyet kezébe vett a dél-amerikai forradalmárról. Most azt kell látnunk, hogy éppen ellenkezőleg: pillanatnyi válság és átállási kísérlet után az unokaöcs rálel a Guevara-történetben a maga méltó alakmására, s azzal fog azonosulni. Belül marad a történeten, és elköveti a gyilkosságot, amiért ugyanaz a megvetés jár – most már nem a magánszférában, hanem a történelem kontextusában –, amiben eddig is része volt. Méltán. Guevara nagyságát, erejét e figura nem bírhatja elviselni. Választása, átállása egy folyamat eredménye, s egy darabig jó és rossz közt hánykódik. Az unokaöcs, ez a nagy játékos (pitiáner ember, de nagy ripacs; igenis, szorult belé nem kevés tehetség, akár Rameau unokaöccséhez Diderot-nál) fokozatosan építi fel magában az egyik, majd a másik szerepet.

„Guevara elmosolyodik. Megvetés, szánakozás, részvét van ebben a mosolyban; fájdalom és megbocsátás és megalázó szeretet is. Sebesült lába miatt lassan, kínlódva feláll a priccsról. »Lőj! – parancsolja. – Ne félj semmitől. Nézd meg, hogy hal meg egy igaz ember!« Ránézek: csak ezt az alig észrevehető, halvány mosolyt látom, amellyel rokonszenvemért, gyáva-ságomért és egyetlen pillanatig tartó bátorságomért fizet. Már nem vagyok részeg. Agyam hideg és tiszta, akár a gyűlölet. Megmarkolom a fegyvert, lábamat keményen megvetem a földön, hosszan, gondosan célzok, és parancsnokaim utasítása szerint tüzet nyitok.» (O, 48)

Az itt és most, mely átrezonált az egész szövegen, az utolsó, tipográfiaiilag két üres sorral is elválasztott bekezdéssel válik teljessé. A novella végére értünk, ám a történet tartogat még egy fordulatot. (Nem ismeretlen ez a technika Hajnóczy prózájában: a *Mandragóra* és a *Tulipánhagymák* című írásokban a szöveg utolsó soraiban megkérdőjeleződik az elmondottak létmódja, valóságértéke. A *Jézus menyasszonya* véget érni látszik, miután a fiú hazatért Csillától az első randevú után, s otthon, rémképeit végigszemlélve, fegyverével szétlövi az ételt a konyhában, s testéhez simuló pisztolyával ismét félálmaiba tér. De aztán, lezáródás helyett a

szöveg még három függelékben folytatódik, hogy a végkifejlet is megváltozzék. A *Perzsiában* a főtörténet jós-álma, a halott perzsa város átkerül a rég lezárult belső cselekményláncba – és jelen idejűvé emeli át azt. A sort folytathatnánk. Nevezhetjük ezt *transzgresszió*nak, *alászálló határátlépésnek*, *szint-áttörésnek* is. *Metalepszisnek*?)

Le kéne törülnöm verejtékes homlokom, de nem bírok moccanni sem. Itt áll mellettem, kezében a töltött fegyver, arcomon érzem meleg lélegzetét. (O, 48)

Ígyhát él Guevara, és él gyilkosa is, nem mosta el őket az idő, belénk költöztek, általunk élnek. A sápadt halottak immár a mi meleg testünkből nyerik létüket. Mi sokasodtunk egyszerre mindkettőjükké, ahogy, meglehet, a narrátor jólfésült, gondos kíváncsisága a szertelen, züllött unokaöcs iránt: egy lélek leszakadt másik felének vissza-vonzódása. Az unokaöcs Guevarához és gyilkosához. A narrátor az unokaöcshöz és saját szuverenitásához. És mi, *lelkes eggyé szaporodva*: a Hajnóczy-szöveg-háló alakmásaihoz. *Da capo al fine*.⁹

S a „régiek” közül talán még a *Pókfónál*, melynek motívumhálójában hajdan Akutagawa Rjúnoszuke szövegvilágába volt módom áttápn.

E korai kedvencemből néhány jellegzetességet applikálnék mostani témámhoz. Gondolataim forrása egy korábbi, hosszabb tanulmányom¹⁰.

A *Pókfónál* Hajnóczy Péter *A fűtő* című első kötetében (1975) olvasható, a novelláskönyv utolsó darabjai közé van beszerkesztve. A kötet élén a Márai-novellák állnak; maga a címadó elbeszélés (valamivel hosszabb, mint a többi) a kötet utolsó harmadában olvasható. A *Pókfónál* közvetlenül utána áll, véleményem szerint kiemelt helyen. *A szekér* című filmnovella követi, hogy végül egy hagyományos technikájú, inkább a Márai-novellák narrációs világára emlékeztető írás, a *Tulipánhagymák* zárja le a kötetet. Így mintha, a szerző és a szerkesztő együttes szándékának megfelelően, *A fűtő* kötete a realitás és a viszonylag megszokottnak (hagyományosnak) mondható világok *felől* haladna a szürreális, az abszurd irányába; technikailag pedig a minimal- és repetitív formákban kifejeződő idő- és narrációtördelés felé.

A *Pókfónál* hat kisebb részből, dőlt betűs címmel ellátott alfejezetből áll. Az alcímek az adott szövegegység egy fontos – a szerző szándéka szerint talán a legfontosabb? – momentumát emelik ki. Olyan rövid a novella, s benne a szövegegységek is inkább jó bekezdésnyiek, hogy némileg tudakosnak, túlzónak tűnik a külön alcímmel való ellátás. Felesleges luxusnak vélhetjük, dekorációnak (avagy *szarkazmusnak*), ami, két esetben legalábbis (az első és az utolsó egységnél) félrevezető is: miért épp „*A szekér*”?; miért épp „*Éjszaka*”? – a többi fejezetcím legalább egyértelműen a részegység magányos (fő)szereplőjét nevezi meg. Olyanok ezek a címek, ahogy a némafilmekben választják el egymástól az epizódokat a feliratok. A novella erős képszerűsége, vágásos, a jelenre fókuszált mikrodrámái, kiélezett volta amúgy is a filmet idézi. Forgatókönyvet olvasnánk?

⁹ Az *unokaöcs* részletes áttekintését több helyütt elvégeztem már. Most a saját korábbi kötetemben olvasható verzióra támaszkodtam. In: „a lebegő orgonagyökér”. *Egy Hajnóczy-próza-kalauz első fejezetei*, 2009, Yes-Press 2001 Bt. Melléklet. „Lőj! Ne félj semmitől!... Nézd meg, hogy hal meg egy igaz ember!” *Appropriation art! Hajnóczy Péter és Kelemen Károly Che Guevara-képe*, 234-254

¹⁰ *Motívumok áttünése: “rá-olvasás”*: Hajnóczy Péter: *Pókfónál (szövegelemzés)*. In: *Álló csillagok. Egy gondolkodás (koncentrikus) körei*. Lectum Kiadó, Szeged, 2017, 148-167

Vagy bűnügyi történetet, akár Akutagawa Rjúnoszuke *A cserjésben* című elbeszélésében? Úgy érezzük, a *Pókfonálnak* a háttérében ott mozognak a japán szerző szövegei: *A cserjésben*, *A vihar kapujában*, az *Őszi hegyoldal* és – nem utolsósorban – *A pókfonál!* című kisprózák. E szövegpárhuzam érzése pedig korántsem csak a *cserjés* mint környezet már az első sorban való felemlítése okán támadt a dolgozat írójában (érzékenysége az említett szóra, úgy véljük, „biográfiailag” érthető); inkább a töredékeiben, különböző nézőpontokra bontottságában előadott bűnügyi történet-szerűség miatt. (*A cserjéshez* még annyit: az Akutagawa-elbeszélést először Lomb Kató fordításában olvastam¹¹, ahol a cédrusligetben történt gyilkosság *A cserjésben* címet viseli. Utóbb újra kiadták a japán szerző kisprózáit. A kérdéses szöveget e kiadásban Gergely Ágnes és Vihar Judit tolmácsolásában olvashatjuk, és *A bozótmélyben* címet kapja. Ha feltételezésünk igaz, és Hajnóczy Akutagawa olvasója volt, vigasztalhat bennünket, hogy a magyar író intertextje megőrizte számunkra Lomb Kató *cserjését*.)

Az epizódok egybefűzésével nehéz dolgunk van, *A kocsis* című alfejezet pedig valósággal lehetetlen helyzet elé állítja az olvasót. A bakon ülő, bóbiskoló férfit (nyilván hazafelé tartott, a ló magától poroszkált a jól ismert úton) szinte álmában, az álomból való felserkenés utáni pillanatokban éri a lövés. Egy durva, nyers vonást ő is kapott ugyan, hogy ne merülhessünk el a szánalom és azonosulás jobbító érzéseiben az ő viszonylatában sem. A kocsis arra ocsúdik fel, hogy megtorpan a szekér. A ló előtt a földúton egy fiú áll (neki: „egy” fiú, nekünk szánva: „a” fiú). A félálomból eszmélő férfi első, gondolkodás nélküli reakciója, hogy ostorral a fiú felé sújt. A fiú nem alamizsnát kért, hanem meg akarta állítani a kocsit, hogy büntársa, a férfi pontosabban célozhasson. De ezt a kocsis nem tudhatta akkor, amikor felserkenve az álomból, egy fiatal kéregetőt pillantott meg maga előtt. Automatikus reakciója – nyilván eddigi élettapasztalata alapján – a védekezés: erőszakos védekezés, azonnali támadás. Ő is abból a világból vétetett, mint támadói, csak hogy most ő lesz az áldozat. Látjuk meghalni, a földútra zuhanni, mellén sebbel. Az asszony és a fiú vonszolják el a tetemet, mely egy sorral lejjebb már hullának nevezetik (Hajnóczy kedves szenvedő szerkezetét használjuk). (Azt hinnénk, tőle akartak valamit, róla, a kocsisról volt szó, ő lett volna valamiért – ismeretlen bosszúból? – a támadás célpontja. De, úgy tűnik, nem erről van szó. A banditáknak, ennek az elszánt, épp csak összeverődött (a többi epizódból gondoljuk) csoportnak csak a ló kellett. A ló friss, gőzölgő teteme, mivel éhesek voltak. De ehhez nem lett volna muszáj megölni a kocsist! Elég lett volna megfenyegetni, megijeszteni és továbbzavarni a földúton. A pisztoly megtette volna a hatását... Két rövid csattanással pisztolygolyók végeznek az ismeretlen kocsissal. Vagy mégsem? Az 5. epizód feltámasztja a kocsist. Ő lehet a mi kocsisunk, mert sebesült; épp most látta el sebét. Borzongató, lidérces, értelmet és érzékeket megzavaró szöveg.

¹¹ In: Halász László: *Az olvasás: nyomozás és felfedezés*. Gondolat, Bp. 1983. 231-255.

Az időrend s a cselekmény helyreállítása tekintetében az elbizonytalanítás – immár végső. Nincs több epizód, csak a lezáró keret; nem számíthatunk több segítségre – tovább tart, végső formáját ölti. Míg a férfi, a nő és a fiú csak mást, a főcselekményből nem következőt, de azt megelőzhető vagy követhető csináltak saját epizódjukban, addig most *feltámad a halott*, teljesen lehetetlenné téve korábbi képzeiteinket.

Fogva tart az Akutagawa-párhuzam. Nem tudunk nem gondolni *A cserjésben* utolsó epizódjára, ahol egy (médiüm által) megelevenedő halott mondja el halála történetét, de íme, még neki sem tudunk hinni. Sosem tudhatjuk meg immár, a vallomások számossága ellenére, mi is történt akkor alkonyatkor a bozótmélyen. Ha valaki, hát a halott az, aki „odaát” már biztosan tud mindent; túl mindenben, ami emberi és múló – mi érdeke fűződne ahhoz, hogy valótlan állítson. Mégsem hihetünk neki: amit átélt, még élőként élte át, s ez az utolsó emlék rögzült benne – a valóságban/életben pedig, úgy tűnik, az igazság megragadhatatlan.

„*Tébolyult szöveg!*”¹²

Most pedig lássunk példákat az értelem dimenzióinak megmozgatására, elkeverésére a **hagyatéki** szövegekből!

*Fuga*¹³

az ablak... ott térdel

...gyors kopogó léptek...a járdán a mozdulatlan test...a kiságy... előtt... nézem a halványkék kötött ruhácskában... a lábacskákat... a kezecskéket... a gömbölyű arcocskát... a szemét... két csillogó gömböcske... lassan fölé hajolok... megcsókolom az arcát... kedden délelőtt tizkor le kell adnom kéziratot... ha messzebből nézném... ahogy a festő... hátralép az állványtól...nézi a képet...állok a kiságy előtt...lassan a gyerek fölé hajolok...megcsókolom az arcát...kedden délelőtt tizkor le kell adnom az átírt kéziratot...ha közelebből nézném...ahogy az óras...az óraszerkezetet...állok a kiságy előtt...lassan a gyerek fölé hajolok...megcsókolom az arcát...kedden délelőtt tizkor le kell adnom az átírt kéziratot...ha felülről nézném...ahogy a (madarak) kéményseprő...háztetőt...állok a kiságy előtt...lassan a gyerek fölé hajolok...megcsókolom az arcát...kedden délelőtt tizkor le kell adnom az átírt kéziratot...és ha (pincéből) alulról nézném... ahogy a fütők...a pinceablakból...állok a kiságy előtt...lassan a

¹² Éppen az imént volt szerencsém kézbe vehetni e kifejezés helyességét igenlő, bizonyító levelét Dobai Péternek, Hajnóczy hajdani barátjának. Idézem: *Remek okfejtés HP. prózájával kapcsolatban, gratulálok, igazi megragadásához többször is el kell olvasnia az embernek, hogy az igazi BEAVATÁSIG eljusson! Hajnóczy írásaiban, de régesrégén hallott, élő beszéd-styljében is: mindig vonzónak éreztem a tébolyt. A t é b o l y u l t s z ö v e g h e l y e k*, (ahogy Kati szerencsésen és találóan kifejezte magát) valami „ördögi-Fausti” szélsőség határán szólnak hozzánk vagy éppen hallgatnak, hiszen a hallgatás

a legtöbbet kifejező kommunikáció, hiszem és tudom: én.

¹³A *Fuga* címet viselő, háromnegyed oldalas gépelt repetitív szöveg a hódmezővásárhelyi *Látóhatár* című periodikában látott napvilágot 2019 decemberében; ehhez fűzök most kommentárokat.

gyerek fölé hajolok...megcsókolom az arcát...kedden délelőtt tizkor le kell adnom az átírt kéziratot...ha a támadó szemével néznék...állok a kiságy előtt...lassan a gyerek fölé hajolok...megcsókolom az arcát...kedden délelőtt tizkor le kell adnom az átírt kéziratot...ha az áldozat szemével néznék...állok a kiságy előtt...lassan a gyerek fölé hajolok...megcsókolom az arcát...kedden délelőtt tizkor le kell adnom az átírt kéziratot...állok a kiságy előtt...lassan a gyerek fölé hajolok...nem látom a kiságyat...a halványkék kötött ruhácskában...a lábacsákát...a kezecskékat...a gömbölyű arcocskát...csak a szemét...két csillogó gömböcske...ha a (fiam) kisfiam szemével néznék...nézem a szemét...megcsókolom az arcát...nézem az írógépbe csavart fehér papírt...lassan a papír fölé hajolok...hátradőlök a széken...nézem a papírt...a papír fölé hajolok...a két résnyire huzott villogó szem...a csapzott seszinű haj...az ék alaku homlok...az orrnyereg fölött az elvakart pattanás...a keskeny ajkak a sárga lapátfogak fölött...sanda vigyorban vonaglik az arcom...

Ez az egy oldalnyi szöveg a Reményi József Tamástól 1. számot kapott doboz („Vegyes töredékek”) 27. cikkelye, kézzel radikálisan, indulatosan javított gépiratban, jól olvashatóan. Megkockáztatom: bár a kis írás három ponttal fejeződik be -- *végbe formált*, utolsó simításokra, újragépelésre váró szövegábra: rajzolat, versszerű, ismétlésekkel, szüntelen három pontokkal ritmizált felület, csipke, háló. Az emlékezet, a szerzői jelenlét tere.

Ami az embert ebben az eddig ismeretlen, valóságos *kincsként feltűnő* szövegben többek közt megragadja -- jut eszembe hirtelen --, az *a banalitásból hirtelen föltáruuló, szakadékszerűen megnyíló kijelentések, szövegdarabok egymáshoz feszülése, törése – a távolság mint poétikai erő* (egy Németh Gáborral folytatott magánbeszélgetés nyomán).

Csupa kisbetűvel írott szöveg, szekvenciákból, ismétléssorokból áll, egyetlen írásjele a három pont; ezzel kezdődik, és ezzel ér véget – kiszakított szövegdarab, levágva megértető anyaromjáról, elejét s végét kereső töredék?; vagy eleve nyitott etűdnek készült?. A dolgok *nem megtörténnek itt, hanem elképzeltetnek, megtörténésük esetleges, másként is szemlélhető*. A szekvenciák legjellegzetesebb kötőszava a *ha*, mely nézőpont-váltásokat javasol. Hozzáteve még ehhez, hogy az eredeti, szakadozott lapon legfelül *az ablak... ott térdel* elem is jelen volt, jelen látszott lenni. Cím-variánsként talán?

Ha az új elméletek-, ha Erdély Miklósnak a *neoavantgárd*ban gyökerező megértés-pedagógiai elmélete felől -- ahol a befogadó maga is *co-auctor*rá, *auctor*rá válhat – közelítünk,

akkor én, a Hajnóczy-hagyaték gondozója, aki a *Tányéraknák* s a *Kabul folyó* címmel megnevezett szövegeket stb. is felleltem a doboz-paksaméták lapjai közt – egyenesen “teremtője”, kreatora vagyok e szövegeképződményeknek... Mivel ha én – *horribile dictu* – akkor 2009-ben, abban a jeges budai kocsmában NEM-et mondok Reményi József Tamás megtisztelő felkérésére, s NEM hozom haza Szegedre azt a 9 óriásdobozt; s majd NEM nézek bele mind gyakrabban e dobozokba, köztük épp ebbe, az 1-es jelzetet kapó csomagba; vagy, mint Genji herceg unokája Krasznahorkai László nagy regényében, véletlen figyelmetlenség avagy pillanatnyi rosszullét okán NEM veszem észre, és átlapozom e kicsiny szöveget azon a magányos, hártavékony lapon – most e szöveg, nevezzük akár “*az ablak... ott térdel...*”-nek, akár *Fűgának* – NEM létezne, nem volna: nem volna látható/olvasható... Azt pedig, hogy e, jómagam által nagyon is kiadásra-olvasásra-töprengésre érdemesnek tartott szöveg MIÉRT maradt szerzője szándéka mentén a hagyatékban; miért NEM került a repetitív szövegek családjának jeles tagjaként kiadásra – sosem fogom megtudni.

A kis írás szálai, epikus menete, törései, vágásai *scriptible*-, “írható” szöveget tételeznek (Barthes). A három főszálat már az első három sor felveti, ettől kezdve pedig, *ha* kezdetű kijelentések monotoníája nyújt nézőpontváltó, filmes kameraállásra hajazó alternatívákat arra, miként, hány módon tekinthetünk a szobában előttünk lejátszódó (vagy épp gondolati kalandként lejátszott) aprócska cselekményre. Távolról-közelről-felülről-alulról nézzük ugyanazt a *látlatot*, ámde hasonlatok árnyalják a látást, mely felkínáltatik az olvasónak. Végül pedig már nem a térbeliség szerint, ellenben egy lehetséges szerepjáték baljós figurái szemszögéből (támadó; áldozat) lesz más és más a parányi jelenet, mozdulatsor. A kisgyermek megjelölése pedig az E/1 birtokos személyjelet csupán a szöveg legvégén kapja meg.

A “(fiam) kisfiam” szóhasználat egy másik fontos szövegvonáshoz vezet el bennünket. A soha-meg-nem született gyermekmint hiány, mint borzongató, fel-feltűnő autotextus. A “Megöltük a gyerekünket!” lidérces álma, s e mostani kétes fenyegetettség: ki figyel a kisfiút oly sok irányból a gyermekágyban... Kihez tartoznak a szöveg elején a *gyors, kopogó léptek*, ki *térdel a járdán*, és milyen rémületes dolgot fed bevégezetlenül a szöveg elején a járdán mozdulatlanul fekvő *test*? Ki fenyeget itt, és kit? Mi magunk sem érezzük biztonságban magunkat e fűgaszerűen magába szívó *tébolyult sodrású szövegben*...

A *Fuga* az 1. doboz szövegdarabjai közt teljes magányban áll. Nincs füzet, melyben otthonra lelne, nincs nylonba burkolva sem – a hagyaték mint temető, sírbolt, kiútját vesztett bánya. Egy esetleges, talán kezdete- s vége nélküli szöveget őriz: egy mostohát, mely nem tud referálni önmagáról, súlyos képeivel, cselekmény-csonkjával csupán szót emel önmagáért. Így a néki rendelt hagyatéki hely televénnyé, termőföldré, élőhellyé válik.

Most együtt nyitottuk fel, pár perc erejéig: lesz, ki belészeret; lesz, ki megborzong tőle...

Ami a tartalmakat illeti: sok szálon kapcsolódik választott szövegünk az életmű ismert darabjaihoz, s e kapcsolódások a keletkezési időre is utalhatnak. A *rettenetes üres, fehér papír, amelyre írni kell* mindenekelőtt a *Perzsiát* idézi. A leadandó kézirat, határidős munka, kínos át-meg átírási kényszerítések, tiltás, fenyegetés és megmásítás – nem egy Hajnóczy-szöveg alapmotívumai (*Az elkülönítő; Karosszék, kék virággal; A nagy jógi légzés*). A gyermek, a meg nem született gyermek, halott gyermek tragikus motívuma a *Dinamitban*. A meg nem történt, csupán elképzelt-, valóságfokozatában elbizonytalanított eseménysor megjelenítése (*Keringő, Mandragóra; Temetés; Az unokaöcs* etc.) – egyetlen “rendtársa” sem a könnyen befogható Hajnóczy-szövegek közül való. S telve mindez a téboly és halá pecséteivel...

A jelentés

nem volt pénzem bélyegre, kiraboltak, drága Máriám, kézbesítsék a Kerületi Rendőrkapitányságra és a Legfelsőbb Bíróság elnökének, milyen joron tartanak engem a szörnyű rácsok között, 1969. április utolsó napjaiban elindultam Budapestről Celldömölkre, ahol állást és lakást akartam szerezni magamnak, akkor már otthon szörnyű volt az élet, pl: tömegek vándoroltak a fővárosból különféle szomszédos országokba, feltételezem most már, hogy az ilyen elektromos hálózattal beszótt város /ország/ részekbe, ahol jelenleg is lakom /állítólag ez is Budapest/, de a mieink csodákat műveltek, mert a levegőben kisebb a veszély, mert a fővezetékek nagy részét áramtalanították, otthon már észleltem, hogy fehér /hentes/ mirelit kocsikban szállítottak embereket a Vágóhidra, mert az egyik ilyen kocsiból gyereksírást hallottam, gyermekhust borjúhusnak kellett kimérni, május másodikán vagy elsején dobtak át engem is a határon, egy állítólag Veszprém „nevű” városban kötöttem ki, amit spontán kereszteltek el Veszprémnek, azt leírni nem lehet, hogy a város képe hogy nézett ki, pl.: hat tanácsa volt, minden mérgezett volt, még az ivóvíz is, a lábam tele volt gennyes sebekkel, amit ott egy orvos megoperált, de nem engedett a kórházba befeküdni, végül is a sok tortúra után /hazámkeresése stb./ eljöttem vonattal arra a Budapestre, ahová a vonat hozott, akkor hét db Budapest volt, ma úgy tudom, négy van –

Egy lendületből megírt, nagyívű szöveg, levél, letépett cédula, kiszakított rész; teljesség.

Külsejét, szedését, hosszúságát, mondattanát, központozással ellátottságát, kezdetét-végét, látszólagos valahonnan-kiszakítottóságát etc.) tekintve, a szövegdarab, melyet Nagy Tamás dr. lelt fel *Az elkülönítő* paksamétájában¹⁴, s ajándékozott jelen széljegyzetek írójának, – a *Gyűrűk* című kisprózára emlékeztet, s nincsen is több e kettőnél ilyen, az egész életműben.

Tartalmait tekintve: merő különbözőség.

Teljesen kiszámíthatatlan szöveg, nem hasonlít, tán elemeiben, mozgástörvényeiben sem egyetlen más darabhoz sem. Lehet mondani, hogy feldereng egy Swift-áthallás; hogy akihez a beszélő beszél, az Mária, ismét; hogy akkor, a levélírás E/1 írástudatlan nyelvhasználata miatt ez végre egy igazi, betű szerint *szkáz*; de mit mondunk ezzel? Látni a bolti jegyzetfüzetbe kézzel írott (megítélésem szerint nem Hajnóczy kezétől, bár összetéveszthetetlenül hasonló írással) könyvtár-jegyzékből, hogy a szerzőnek megvolt Babel *Lovashadserege*. Ez csak egy lehetőség és vonzó ötlet, hogy véletlenül éppen a *szkáz*t választotta egyik kifejezésformájául. Nincs író, nincs értő olvasó, akire a *Lovashadsereg* írói világa ne tenne nagy hatást, s *A jelentés* levélformában íródott....

Számomra az egyik legjobb Hajnóczy-szöveg.

Ha a levélírás szituációját és a bejelentés, jelentés, üzenet, felszólamlás gesztusait nézzük, *A fűtőt* is eszünkbe juttatja. Minden – mindent. De aztán szokatlan, váratlan fordulatot vesz a szöveg, és valami mód a *rettenetes disztópia*, a *sci-fi rémvilágát*, a *Jézus menyasszonya* fekete vadász-országát, a *parancs* birodalmát is felidézi, de nem motivikusan, nem szó szerint, hanem érzésre, de így még Krasznahorkai László *Utolsó hajókját* is. Legutolsó lakói is elhagyják a kiürült, polgáraitól-fosztott, rommá tett országot. Egy *megettébolyodott*, *szétdúlt*, értelmezhetetlen, elmeegógyintézetre, *elkülönítőre*, vágóhídra, széles sávú frontra emlékeztető Magyarország. Kórház, fogolytábor, tarkólövés. Egy evakuált ország. Budapest, Budapestek.

Az értelmezni, analizálni vágyó úgy érzi, egészen új, megújító szempontok kellenének majd e kicsiny írás működésmódja feltárásához. Egy egészen külön, hosszabb dolgozatban.

Egy egyben-leírt, lélegzetvétel nélkül rögzített kálvária története.

Egy tébolyult (a viszonyoktól, az azokból fakadó *kényszerképzetektől megettébolyult*) elme kiönti kétségbeesését, utána meg fog halni, innen a sírba visz az út.

Mikor írja mindezt: az események után, közben? mik az események? Termékeny rétegzettség.

Kétségbeesett nyugtalan, zaklatott, tanult és tanulatlan szöveg, s akit megképez, a levél írója – kinyomozhatatlan. Nézzük, mi biztos: van neki egy drága Máriája, annak írja a levelet; biztos-e, hihetünk-e neki? Jelentést ír, Máriának írja, de magasabb fórumoknak szánja, jelentést ír a menekülés és vándorlás során tapasztalt ellehetetlenült viszonyokról. Egy üldözött? Egy zavarodott elme? Egy az előbbieket csak imitáló író? Sebesült, fogoly, üldözött, elmebeteg...

¹⁴ Nagy Tamás e szöveget a *Hajnóczy Péter: Jelentések a süllyesztőből. Az elkülönítő és más írások*, Magvető, Bp. 2013 jelzetű kötetében jelentette meg, 336.

A *hazámkeresése* kifejezés, a fogalom hordozta mély bánat bizonyosan nem véletlen: *nem lelé honját a hazában*, honvágy egy hazáért, ahol ott vagyunk ugyan, de nem funkcionál hazaként. Nem-haza többé, ezentúl.

*bújt az üldözött, s felé kard nyúl barlangjában*¹⁵

Péntek¹⁶

197...IV. 6. szerda

Ismét elaludtam, ismét elmaradt a csaknem egy kerek éve tervezett reggeli úszás Liával, amely, reméltem, talán segít végét vetni az időről-időre rám törő szédülési rohamoknak. Ezeket a rohamokat tavaly nyáron észleltem első ízben egy jó két hétig tartó ivás alatt és főként utána. Nem bírtam járni az utcán, csak szobában voltam képes tartózkodni. Egyszeriben elveszítettem a megszokott kapcsolatot az emberek és a tárgyak iránt, arcomból, kezeimből mintha kifutott volna a vér, és attól rettegtem, hogy elveszítem az eszméletem. Ilyenkor, mint akit kergetnek, verejtékezve futottam, menekültem, hogy négy fal közé, zárt helyiségbe jussak, ahol lassan elmúlt a szédülés.

Kezelőorvosom a fenti panaszokat a depresszió tipikus tünetei közé sorolta, ellentétben velem, aki nem depresszióban szenvedőnek, hanem alkoholistának ismerem magam, és szédüléseimet és a szédüléstől való páni félelmemet az alkoholmérgezés utókövetkezményeinek tartom. Alkoholizmusom egyben sajátos világnézet is; politikai és vallásos meggyőződés némi öngúnnal fűszerezendő keveréke. Egyetlen őszintén átélt szenvedést ismerek, a részegséget, amelyet kétségbeesett könnyörgéssel Jézusnak ajánlottam fel. A télen egy ismerősömnél fellapoztam a Chamber's Encyclopaedia J-Malawi kötetét a Jézus születése és ifjúsága fejezetcímmel. Kiderült, hogy Jézus népes családból származott, számos fi- és lánytestvére volt, és feltehetőleg kitanulta atyja mellett az ácsmesterséget. Továbbá: „It is clear that to them Jesus was a problem. At an early stage in the ministry were convinced that he was out of his mind and endeavoured to put him under restraint /Mark III. 20-21./; this opinion was held by other people too.”¹⁷

(...)

¹⁵ Az elemzés teljes terjedelmében megjelenik hamarosan *A bajnok'* című hagyatéki tanulmánykötetemben, Yes-Press 2001, Tótkomlós; 2021 eleje (a Covid keresztje alatt).

¹⁶ Hosszabb tanulmány és bemutató e hagyatéki szövegdarabról: 2020 januárja, *Palócföld*; a *Péntek* című hármas osztatú szövegkomplexum megjelenése kísérőtanulmánnyal.

¹⁷ Nyilvánvaló, hogy számukra Jézus gondot jelentett. Működése korai szakaszában meg voltak győződve arról, hogy elment az esze, és be akarták záratni. Ezt a vélekedésüket más emberek is osztották.

Itt nem beszélhetek senkivel, e harminc ágyas kórteremben csak ketten vagyunk, én és az egyik szemben lévő rácsos ágyban deliráló öregember. Nyüszítve moccan ide-oda a lepedőn, és fojtott, elfulladó hangon kiáltozza: „Kláriiii! Kláriiii! Kláriiii!” De: legalább neki nem kell ennie... Mert spárgával összekötött lábú, eleven madarakat hoz be az ápoló nagyjában háromszor, és le kell harapnom a fejüket, érezni a meleg, lüktető testek vonaglását és a hideg karmok kapirgálását a kezem fejen... Aztán kitepkedem a toll nagyját a lefejezett madaraktól, körmömmel felhasítom a hasukat, az éjjeliszekrényről leemelem a tányért, a tányérra lököm a beleket, aztán a számhoz emelem a nyers húsdarabot, és beléharapok. Az ápoló rezzenéstelen szemmel figyeli minden mozdulatom. Tudom: ha vonakodnék elfogadni az ételt, injekciót adna, amitől elveszíteném az öntudatom, vagy még rosszabb történnék velem, olyan lennék, mint az öregember a rácsos ágyban, nem gondolhatnék soha többet Á.-ra, az egyetlen emberre, aki kiszabadíthatna innét...

A fogyatkozó lapszám okán e szövegdarab vonatkozó részletének felidézésével s egy egészen rövid kommentárral elégszem meg. A *téboly vízióiról, kétes, borzongató világról* ejtenek szót a képek... Meglódult, s száguld az abszurd rémképeket felhordó, gáttalan szöveg.

A Hajnóczy-műhely részéről 2010. október vége és 2011. június 9. közt készült részletes tartalmi katalógus jelen szövegünket a következőképpen jegyzi:

Péntek. 2. doboz, 2.04 (?) egy műanyag tokban Péntek címmel Hajnóczy elkezd írni A szakács című szöveget, három lapnyi kézírás van meg belőle. A jegyzék azonban nem látszik észrevenni, hogy a jelzett szöveg a 3. oldal után radikálisan másra vált: egy újabb novellába kezd. Ezt sem juttatja azonban végbe, hanem, kézírással, áttér a 3., leghosszabb, legteljesebb szövegdarabra. A két utóbbi írás-kezdemény a *Perzsiával*, a *Nórával* és *A szakáccsal* tart rokonságot, álomleírásaiban a *Jézus menyasszonyát* és *A véradót* is megidézi, de egészen egyedi tartalmi vonásokat, ötleteket is hordoz. Hajnóczy folyamatosan kísérletezik, új- s új megközelítéseket próbál. Tárgyát illetően sok a visszatérő motívum, de a megírás módjában, a szövegépítkezésben nem ismétli önmagát.

A patológiusan alvó, furcsa, borzongatóan idegen, bár E/1-ben beszélő figura (egy újabb önarckép-gyanús karakter, se hús-se hal alakzat: *Tréfa; Fuga; Az unokaöcs; Partizánok* etc.) a 3. szöveg-töredékben egyszerre tűnik megfejthetetlennek, azonosíthatatlannak, súlyosan ellentmondásosnak – és riadalmasan taszítóknak. Előadva mindez a legnagyobb magától értetődésben. A higgadtnak mondható esemény-közvetítés minden előzmény és figyelmeztetés nélkül megy át *borzongató rémálomba*. E kegyetlen, szürreális vízió jellege, hirtelen felbukkanása *A véradó* látomásait, *A fűtőben* a feleség jós-álmát, *Az unokaöcsben* a Guevara-jelenet brutális kibomlását, a *Jézus menyasszonyában* Csilla nővére kilövésének nyers kegyetlenségét idézi (közvetlenül egy szabadon idézett Sartre-szövegdarab után, mely generációk számára jelentette pár évtizede az egzisztencialista szabadsághimnuszt, a szabadság és magány komor fenségét). Egyszóval: e kórházi jelenet, a mélyalvó rémvíziója a kiszámíthatatlan, vizionárius, szöveg-linearitást szétszaggató *másik* Hajnóczyt hozza előnkbe a *salaktalan realizmusú* prózaíró kézjegye mellé. Ide csatlakoztathatjuk még *Az elkülönítő*

paksamétájában talált, Nagy Tamás által *A nagy jógi légzés* címet kapó, magában a gépiratban *Az eperszínű spirálban szálló ómega hattyúk vastüdejének páncélkútja* megnevezés alatt álló hosszúsöveg előadó *Buddha-látomását* vagy egyik legizgalmasabb hagyatéki „találatunkat”, *A jelentést*.

Az idő lejárt, a végére hagytam legkedvesebb, legrejtélyesebb, egyszersmind (számomra) legbeszédesebb felfedezésemet:

*Nézd, nézd (irgalom nincs) a Kabul folyót,
Nézd meg jól, nézd a Kabul folyót, amikor hulláma fekete!
Csak menj...*

Maga a legalábbis kétes állagú, állapotú, származású és motivációjú, három, kézzel írott példányban fennmaradt szöveg az 1/7 (1. doboz, 7. füzet) kisalakú spirálban lelhető fel. A csíkos füzet, az 1. lapot leszámítva, teljesen üres, duktusát, tollhasználatát illetően bizonyosan Hajnóczytól származó lapszámozás alatt, s ez jelentheti, hogy az 1. lap megvolt, de kitépetett, de jelentheti a variációk számát, számozását, de mivel 1 és 2 szerepel itt, míg versszak-kísérletből 3 van – jövátételtenül nem értjük a lapsarki számozást.

Az egyetlen, hevenyészve teleírt, tágsorú első lapon az általam *Kabul folyónak* elnevezett gyönyörű és talányos versszak egyik, sokszorosán javított verzióját olvashatjuk. Nehezen, mert gyors, sietős, nagyvonalú az írás, és tele van javításokkal, beszúrásokkal. Mindazonáltal a másik két szövegváltozat írásképehez képest ez a vonalvezetés tűnik legépebbnek: energikus, egészséges, csak éppen sebesen papírra vetett, kemény, határozott írásforma. Leírta, átnézte, javította, s meg...

A versszak alatt olvashatatlan, áthúzással és lefirkálással megsemmisített két szó. Utána, két elválasztóvonal közt, bizonyos *Katona Imre* neve tagolt nyomtatott kisbetűkkel, jó nagyra róva, végén két felkiáltójel. Újabb vonal alatt, szaggatottal aláhúzva: *A tökéletes gyilkosság!* A felmerülő problémák és értetlenségek a laptükör nyújtotta keretek és információk közt most már sohasem oldhatók fel. Ha föltételezzük (s ezt tesszük), hogy a szöveg nem késztermék, hanem termelés, létrehozás és előállítás folyamata, akkor módosul a nézet, mely szerint a szöveg rendelkezne egy meghatározott jelölttel és hozzá egyetlen kanonikus jelentéssel: a szöveg *poliszém* térré alakul. Mennyire így van ez egy feldolgozatlan, rendszerezetlen, áttekinthetetlen és mozgalmos hagyatéki anyag esetén! Jelesül egy költemény kicsiny darabjánál, mely költemény méghozzá fordítás és átköltés egy nyelvből, melynek az invenciózus fordító nem birtoklója, csak kísérletező kérdezője...

A füzetbe több szó nem íratik, de van itt egy megsárgult A/4-es írógéppapír kettébe hajtva, s azon is ugyanez a versszak látható kétszer nekiveselkedve, kézzel írva, s mivel ugyanazzal a strófával próbálkozik a szöveg szerzője, nyilván behelyezi a *Kabul folyó-próbálkozás* mellé e kettőt is. Az A/4-es papírnak csak az egyik oldalára van írva, a *Kabul folyó* versszaka kétszer, két, *az olvashatatlanság különböző fokain* egzisztáló írásképpel: egyik csúnyább, szálkásabb, rendetlenebb, *beteg*ebb, mint a másik. Mégis, ezek között van, felül, az a változat, mely a tanulmány szerzője kezébe most tollat adott.

Egy rápillantás, egy szkennelt lap, egy facsimile fenti igyekvő, de célba alig érő ekphrasziszt *beszédese*n (sic!) helyettesíti,

s alig valószínű, hogy bárkit különösképp megragadna e lényegében nemlétező 1/7 dokumentum. Holott nagyon is! Ne higgy a szemednek, és olvas! Ide másolom, javítva, olvashatóvá téve mindhárom kísérletet:

Ami a csíkos füzet első lapján olvasható:

*Nézd, nézd (irgalom nincs) a Kabul folyót,
Nézd meg jól, nézd a Kabul folyót, amikor hulláma fekete!
Csak menj. A cövekek mentén céloddhoz jutsz.
A hullámon átlehellnek, ámbár úszni sem tudsz.
Ússz át a Kabulon, mikor hulláma hí és fekete!*

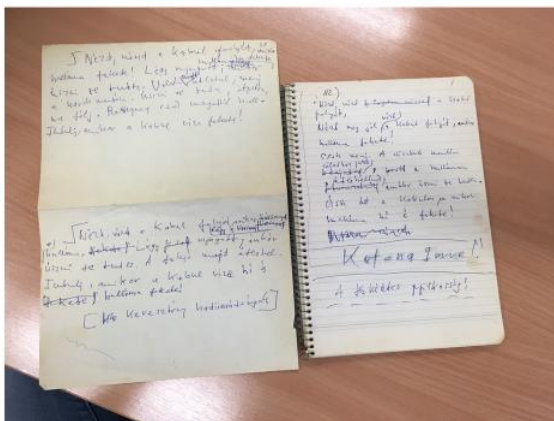
A következő két versszak-leírás egy magányos, megsárgult lapon található, a lap félbehajtva, meggyűrve. Az ilyent a meggondolatlan szinte azonnal dobná is kifelé... A felső-első változat írásképe ugyancsak zaklatott, bár az előzőnél kevésbé. Inkább rendetlen, egy kevés szer, rosszul író ember firkálmánya. Jóval kevesebb benne a javítás. Lap tetején jobboldalt ceruzával felvitt számozás: 31. oldal. Természetesen e többi lapok nem találtattak meg.

*Nézd, nézd a Kabul folyót, mikor hulláma fekete!
Légy nyugodt, átrepít, ámbár úszni sem tudsz.
Valaki majd átlehel, menj a karók mentén.
Úszni se tudsz, átjutsz, ne félj. Rettened csak magadtól kell.
Indulj, amikor a Kabul vize fekete!*

Végül a harmadik variáns, a harmadik szabadfordítói kísérlet:

*Nézd, nézd a Kabul folyót, amikor lágy s bársony hulláma. Légy nyugodt; ámbár úszni se tudsz.
A folyó majd átlehel. Indulj, amikor a Kabul vize hí és hulláma fekete!¹⁸*

¹⁸ Reményi József Tamás első gyors reakciója kérdésemre: *Kabul folyó -- biztos Kipling, találtam ilyen versét, az 1878-1880-as angol-afgán háború egy tragikus véletlenjéről szól, amikor 46 angol lovas fulladt a folyóba, mert elvették a sötétben a gázló helyét. A magyar szöveg viszont vmi felettebb szabad átköltés, mert alig fedi az angolt, úgyhogy ez az egész még további nyomozást igényel.*

Ismeretlen világok varázsa, az egzotikus, távoli föld a sötét folyóval: Hajnóczy mindig is vonzódott ezekhez, ahogy a kis népekhez, a távoli-közeli sokat szenvedett nációkhoz, csoportozatokhoz, melyek ennyiben a magyarhoz hasonlítottak számára. Shiták¹⁹ és koptok²⁰, walesiek²¹ és a *Carmina Burana* ófelnémet sora²²... Kipling származása, ifjúsági könyveinek sosem-múló varázs-világa *A király ankusával*, a *Rátok szabadítom a dzsungelt* vadságával, *Purun Bagát csodájával*...

Hogy hol, miként talált rá a *Kabul folyó* versszövegére, s az egészre talált rá angolul, avagy egy részletet mutatott csak neki valaki, félő, sosem tudjuk meg, kérdéseinket már nem tudjuk kinek feltenni. A lapot, ahol a szövegek találhatóak, lehet még faggatni: nem véletlenszerű-e a részlet ott-léte, de itt már mindenképp a dekonstrukció kalandokat rejtő tartományába léptünk, a feltételezések contra *close reading* terepére (*amiért talán olvasni itt egyedül érdemes...*) A lap, mely olyan, amilyen; mely reális tér volt, de magánszférából az emlékezet terévé és köztérre vált; és mely a facsimilét mint a hagyaték egyetlen autentikus publikálási módját generálja. A kézírások háromfélesége, az elrendezés, a lap-kép esetlegessége egy ábrát, grafikát és grafikont ír ki – speciális és komplex kép-szöveg viszonylatot, melyhez mint koncept, még a fordítás elmélete, módszerei járulnak.

Itt verselemzést írni helytelen volna, és önkényes is; vershatás-elemzést, identitáskeresést, a saját kéz átütését lehetne: amint a fordító asszociációi átvérzik a papírt, az eredeti szöveget.

Van egy fekete vizű folyó, egzotikus névvel: veszélyes, széles, nagy sodrású, örvényes. De még most lépünk belé, remegve, hisz úszni sem tudunk, a szélén gázolunk, s itt cölöpök vannak. De ki beszél, kihez szólnak szavai, és mi a szituáció, melyben e megszólalás történik? Végül:

¹⁹ (A shitákról talán elég annyit tudni, hogy személyiségüket ezredévekkel ezelőtt feladták, és magától a fehér embertől függ hitvány életük, amelyet bármelyiknek bármely pillanatban alázatosan odaadnak, mint egy kiflit. (...)) (O, 525)

²⁰ Talán éppen ezért meglehetősen kevés adatunk van a koptokról. „Egyiptomi keresztény vallás: egyház. Valamint: nyelv: a kopt egyháznak az ókori Egyiptomból származó nyelve. A koptok: az ókori egyiptomiak utódainak (vallási) közössége: nk: lat arab kopt görög.” (O, 264)

²¹ Van egy walesi lemezem: *Land of my Fathers* il. *Henn Wild Fy Nhadau*. Legjobb emlékezetem szerint a kórus egyszer szólal meg piszkos angol nyelven, amikor azt mondják: *MY FREEDOM COUNTRY* (Az én szabad hazám). És nekem ugyan van-e? (O, 556)

²² „CHRAMER, GIP DIE VARWE MIR” – villant át a százados agyán. (O, 292)

hogyan került be az egyetlen, az eredetiben valószínűleg egyáltalán nem szereplő mondat az egyik-, a legösszetettebb fordításba?

A töredék *levált anya-romjáról*²³, elhagyta angol eredetijét, s megkezdte önálló életét, mely élet mindeddig láthatatlan volt. Most látható, de megfejthetetlen...

Valaki beszél hozzánk, te-ként szólítva meg, s az ismeretlen, távoli Kabul folyó éjfekete vizébe lépésre szólít. Azt állítja rólunk, hogy nem tudunk úszni, de lépünk nyugodtan, mert valaki (vajon kicsoda? egy szellem? egy segítő barát? a véletlen? a Fátum?) átsegít, *átlehel*, ha a karók mentén megyünk. Mikor feketé a Kabul vize? Éjjel, minden bizonnyal, de miért nem ezt írja? Mi minden az, amit e megkapó kis szöveg elhallgat? Vigasztal és biztat a beszélő hang, de *fojtó nyugtalanság, babonás félelem és babonás hit egyszerre* vesz rajtunk erőt e *varázsverset* olvasva. Hogy miért fontos mindez, ki az, aki beszél, s ki az, akihez az intelmek fűzetnek, akinek tehát éjnek idején bizony át kell kelnie ama Kabul folyón – azaz *kik vagyunk mi magunk* – ki elől történik a loppal menekülés, életmentő, halálmegvető szökés. Mely tárgy az, mely a menekülőt arra készíti, hogy mint egyetlen útvonalon, a fekete Kabulon keljen át, *holott úszni sem tud...* ki mondja meg? Hajnóczyt sem a versegész, ez az átpoetizált történelmi rekvizitum ragadta meg, hanem a veresszövevről immár leváló, sajátta tett, *saját víziót követő* öt sor.

Az, hogy az *egyetlen* saját sort végül beleillessze Kipling szabad invencióval fordított versébe...

--*Rettegnek csak magadtól kell...*--

Szövegmezők, melyeken feltűnt az érthetőség és érthetetlenség közötti határvonal. *Az idegenség hívásként és fenyegetésként tűnik fel világunk határán.*

Szépirodalmi szövegekről beszéltünk, Hajnóczy prózáit, töredékeit olvasva. Az ilyen szövegek pedig *megtartják titokzatosságukat, és az értelmezés és kritikai olvasás esélye, hogy helyreállítsa és megőrizze a nem-szándékolt, rejtett vagy akár nem létező jelentéseket és tartalmakat egy új értelmezés számára...*²⁴

²³ Samuel Beckett *Hogy megint csak bevégezni* című „semmi-szövegéből” idézek. In: Uő: *Előre vaknyugatnak*. Válogatott kispróza. Vál. Barkóczy András, Európa Kk. Bp. 1989, 266-271. Ford. B.A.

²⁴ Szabad idézet Werner Nell *Milyen idegen (hozzád képest)* című tanulmányából. In: *Szövegek között XV*. (Irodalomtörténet és -elmélet, komparatiztikai tanulmányok) Szerk. Fried István, Kovács Flóra, Lengyel Zoltán, Szeged, 2010, 10-11.

...